

Η βιογραφία στην αρχαιότητα

Η βιογραφία είναι ένα είδος με ιδιαίτερη σημασία για τή λογοτεχνική παραγωγή τής αρχαιότητας και αυτό ίσως συνδέεται με τὸ γεγονός ὅτι οἱ συγγραφεῖς πού τὴν ἐκπροσωποῦν εἶναι ἀπὸ πολλές ἀπόψεις σημαντικοὶ καὶ μετὸ γεγονός ὅτι οἱ βιογραφίες προσφέρουν γενικότερα στὴ νεότερη ἔρευνα πολλά ἐπίπεδα ἀνάγνωσης καὶ ἑρμηνείας. Ὑπενθυμίζεται ὅτι παρόλο πὸ ἡ βιογραφία ἀνθεῖ ιδιαίτερα κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ περίοδο (ἐνισχυμένη ἀπὸ τὶς ἐπιδράσεις τοῦ μυθιστορήματος καὶ τὶς συνήθειες κατὰτάξης τῶν εἰδῶν καὶ τῶν ιδεῶν στοὺς ἀλεξάνδρινους χρόνους), δὲν εἶναι ὅμως δημιούργημα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Δύσκολα μποροῦν νὰ προσδιοριστοῦν οἱ πρώτες ἀρχές τῆς· συνήθως ἀνιχνεύονται

στον 5ο και τον 4ο αιώνα π.Χ. Είναι πιθανό ότι τότε, εκτός από τη γενικότερη εξοικείωση των ανθρώπων με την αφήγηση ατομικών κατορθωμάτων που είχε καλλιεργηθεί με το έπος και την υπόλοιπη ποίηση, ή ρητορική και ή ιστοριογραφία προσέφεραν ειδικότερα μερικά στοιχεία πιο συνειδητά και πιο αναγνωρίσιμα ως προς τις ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τη βιογραφία ως λογοτεχνικό είδος. Τέτοια στοιχεία μπορούν να βρεθούν π.χ. στα έργα όπως ο *Ευαγόρας* του Ίσοκράτη ή στις παρουσιάσεις ιστορικών προσώπων όπως ο *Αγασίλαος* στο ομώνυμο έργο του Ξενοφώντα, ο *Θεμιστοκλής*, ο *Περικλής* και ο *Θουκυδίδης* στο *Περί Θεμιστοκλέους και Θουκυδίδου και Περικλέους* του Στησίμβροτου, και οι δημαγωγοί της *Αθήνας* στα *Φιλιπικά* του Θεόπομπου και στο *Περί δημαγωγών* του Ίδομενέα. Μετά παραδείγματα αυτά διαφαίνεται ήδη ένας προσανατολισμός της εποχής προς την ιστορική βιογραφία (δηλαδή την εξιστόρηση του βίου προσώπων που συνδέονται με

ιστορικά γεγονότα). Για τη φιλοσοφική βιογραφία (δηλαδή την εξιστόρηση του βίου προσώπων που συνδέονται με τη φιλοσοφική σκέψη) τα πρώτα βήματα έγιναν ίσως με μελέτες που περιείχαν συγχρόνως βιογραφικά στοιχεία για ποιητές και φιλοσόφους (όπως αυτές του Χαμαιλέοντα), αλλά οι βάσεις πρέπει να τέθηκαν από τον *Αριστόξενο* τον *Ταραντίνο* (τον 4ο αιώνα π.Χ.) που, εκτός από τα έργα για τη μουσική, έγραψε και *Βίους* φιλοσόφων. Η βιογραφία ιστορικών προσώπων (που συνδέονται είτε με ιστορικά είτε με φιλοσοφικά ή λογοτεχνικά επιτεύγματα) ενισχύθηκε πιθανότατα και από την περιπατητική διδασκαλία ή οποία θεωρούσε ότι οι ήθικες ιδιότητες όχι μόνον δηλώνονται αλλά και γεννιούνται ως τρόποι συμπεριφοράς με τις πράξεις του ανθρώπου. Από τον 3ο αιώνα π.Χ. και έπειτα ή βιογραφία ακολουθεί μια πορεία της οποίας αντπροσωπευτικοί σταθμοί μπορούν να θεωρηθούν οι εξής: ο *Αντίγονος* από την *Κάρυστο* (*Βίοι συγχρόνων* του φιλοσόφων) και ο *Ερμιππος* από

τή Σμύρνη (*Βίοι* φιλοσόφων στους οποίους συγκαταλέγονται γενικότερα άνθρωποι τῶν γραμμάτων) τὸν 3ο αἰῶνα π. Χ.· ὁ Σωτίων ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια (*Διαδοχή* φιλοσόφων), ὁ Σωσιράτης ἀπὸ τὴν Ρόδο (*Διαδοχή* φιλοσόφων) καὶ ὁ Ἀπολλόδοωρος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα (*Χρονικά*) τὸν 2ο αἰῶνα π.Χ.· ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Πολύστωρ (*Διαδοχαί* φιλοσόφων), ὁ Δημήτριος ἀπὸ τὴν Μαγνησία (*Ὀμώνυμοι*) καὶ ὁ Διοκλῆς ἀπὸ τὴν Μαγνησία (*Διαδρομὴ τῶν φιλοσόφων*) τὸν 1ο αἰῶνα π.Χ.· ἡ Παμφίλη (*Ἱστορικά ὑπομνήματα*) τὸν 1ο αἰῶνα μ.Χ.· ὁ Πλούταρχος (*Βίοι παράλληλοι*) καὶ ὁ Φαβωρίνος (*Παντοδαπὴ ἱστορία*, *Ἀπομνημονεύματα*) τὸν 1ο-2ο αἰῶνα μ. Χ.· ὁ Φιλόστρατος (*Βίοι σοφιστῶν*, *Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον*) καὶ, τέλος, ὁ Διογένης Λαέρτιος τὸν 2ο-3ο αἰῶνα μ.Χ. Τὸ ἔργο τῶν περισσοτέρων ἀπὸ τοὺς βιογράφους πού ἀναφέρθηκαν σώζεται (ὅταν σώζεται) σὲ πολὺ ἀποσπασματικὴ μορφή. Ἐξαιρέση ἀποτελοῦν ὁ Πλούταρχος, ὁ Φιλόστρατος καὶ ὁ Διογένης Λαέρτιος.

Παρόλο πού ἡ ἐντυπωσιακὴ ἔκταση, ἡ ποικίλη θεματολογία καὶ ὁ πνευματικὸς πλοῦτος τῶν *Ἡθικῶν* τοῦ Πλούταρχου θὰ ἀρκοῦσαν γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν καταξίωση στὸ συγγραφέα τους, τὸ ἔργο πού χάρισε στὸν Πλούταρχο τὴ μεγάλη του δημοτικότητα εἶναι, ὡς γνωστόν, οἱ *Βίοι παράλληλοι*. Πρόκειται γιὰ βιογραφίες σημαντικῶν ἀνδρῶν, Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, πού κατατάσσονται ἀνὰ ζεύγη (ἐνὸς Ἑλληνα καὶ ἐνὸς Ρωμαίου) μὲ κριτήρια κάποια κοινὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δράσης καὶ τῆς προσωπικότητάς τους. Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ σώζονται σήμερα σαφανεῖς βιογραφίες. Ἡ ἀνάδειξη τῶν ἠθικῶν ιδιοτήτων πού διαφαίνονται στίς πράξεις τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικά κριτήρια γιὰ τὴν βιογράφηση τῶν προσώπων πού ἐπιλέγει ὁ Πλούταρχος καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ οἱ *Βίοι παράλληλοι* καὶ τὰ *Ἡθικά* δηλώνουν μὲ διαφορετικὸ τρόπο παρόμοιες ἀναζητήσεις τοῦ συγγραφέα τους· τὸ (σωζόμενο) βιογραφικὸ ἔργο τοῦ Πλούταρχου συμπληρῶνεται ἀπὸ τέσσερις μεμονωμένες βιογρα-

φίες που δέν παραλληλίζουνται.

Με τὸ ὄνομα τοῦ Φιλόστρατου ἔχουν σωθεῖ ἄρκετὰ ἔργα· ἐπειδὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Φιλόστρατου περιλάμβανε, σὲ ἀπόσταση τριῶν διαδοχικῶν γενεῶν, καὶ ἄλλα μέλη μετὸ ἴδιο ὄνομα καὶ μετὰ ἀνάλογη συγγραφικὴ δραστηριότητα, δημιουργοῦνται ἄρκετὰ προβλήματα σχετικὰ μετὰ τὴν ἀπόδοση τῶν σωζόμενων ἔργων εἰς τὰ σωστὰ ὀνόματα πρόσωπα. Ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ, δύο ἀφοροῦν τῇ βιογραφίᾳ καὶ ἀποδίδονται στὸν Φλάβιο Φιλόστρατο (τὸν ἐπονομαζόμενον Φιλόστρατο τὸν Β΄): *Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον* (βιογραφία ἐνὸς πολυσυζητημένου φιλοσόφου γιὰ τὸν ὁποῖον τὰ ἱστορικά καὶ τὰ μυθιστορηματικὰ στοιχεῖα δύσκολα διαχωρίζονται) καὶ οἱ *Βίοι σοφιστῶν* (σύνολο βιογραφιῶν ποὺ προσπαθεῖ νὰ περιλάβει ὅλους τοὺς ἐκπαιδευτοὺς τῆς σοφιστικῆς, ξεκινώντας ἀπὸ τοὺς παλαιότερους, δηλ. τὸν Γοργία καὶ τὸν Πρωταγόρα, καὶ φθάνοντας ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλόστρατου). Στὸν πρόλογο τοῦ δευτέρου αὐτοῦ ἔργου γίνεται ἡ περίφημη διάκρισις σὲ

“πρώτη” καὶ “δευτέρη” σοφιστικὴ, διάκρισις ποὺ διατήρησε καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα γιὰ νὰ χαρακτηρίσει, ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ τῆς, τὴν περίοδο τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ὡς “δευτέρη σοφιστικὴ” (βλ. καὶ σημ. 17).

Τὰ δείγματα βιογραφιῶν ποὺ σώζονται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι ἴσως χαρακτηριστικὰ ἢ ἀντιπροσωπευτικὰ τοῦ εἴδους, μπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐντυπωσιάζουν συχνὰ μετὰ τὸν ὄγκο τους, εἶναι ὅμως πολὺ λίγα σὲ σχέση μετὰ τὴ συνολικὴ παραγωγὴ βιογραφιῶν, ὅσο τουλάχιστον οἱ πληροφορίες μας ἐπιτρέπουν νὰ τὴν ὑπολογίζουμε. Ἡ πληθώρα βιογραφικῶν ἔργων ποὺ ἀφοροῦν εἰδικότερα ποιητῆς καὶ φιλοσόφους ἐπιβεβαιώνει καὶ γιὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν τάση ὅλων τῶν ἐποχῶν νὰ ἐπιδιώκουν καὶ νὰ ἐνδιαφέρονται ὀχι μόνον γιὰ τὴν εἰδογραφικὴ ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν προσωπογραφικὴ καταγραφή τῶν ιδεῶν. Ἐπειδὴ ὁ στοχασμὸς ἢ τὰ πορίσματα τοῦ στοχασμοῦ τῶν ἐπώνυμων ἱστορικῶν προσώπων ἀφοροῦν ἢ μποροῦν νὰ ἀφοροῦν ὅλους, συχνὰ ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ πιστεῦ-

ται ότι και το σύνολο της προσωπικής τους ιστορίας, ακόμη και οι πιο ιδιωτικές αποχρώσεις της, άφοροῦν ἑξίσου ὅλους. Σὲ αὐτὸ ὀφείλεται ἕν μέρει καὶ ἡ ὑπερχείλιση τοῦ ἀνεκδοτολογικοῦ ὕλικου, στὸ ὄριο ἢ στὸ περιθώριο τῆς ιστορικῆς ἀλήθειας, πού συχνὰ ὑποσκελίζει τὸ καθαρὰ ιστορικὸ ὕλικὸ σὲ τέτοιες βιογραφικὲς κατατάξεις. "Εἶσι, τὸ ιστορικὸ περιεχόμενον τῶν βιογραφιῶν θεωρήθηκε σὲ πολλές περιπτώσεις ὑποδεέστερον. Εἶναι δύσκολο νὰ κρίνει κανεὶς ὡς ποῖο σημεῖο ἡ βιογραφία ἀντιστοιχεῖ ἢ συνέβαλε στὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ἱστορία καταγράφεται ὡς διαδοχὴ γεγονότων πού συνδέονται μὲ μεγάλες προσωπικότητες. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα δὲν μπορεῖ νὰ ταυτιστῆ μετὰ τὴ μελέτη τῆς βιογραφίας, εἶναι ὁμως ἑξίσου ἀληθινὸ ὅτι ἡ βιογραφία ἐκφράζει ἕνα αἶτημα πού τὸ συναντοῦμε σὲ ὅλες τὶς ἐποχές, τὴν προσωπογραφικὴ ἀποτύπωση τῶν ιστορικῶν γεγονότων. "Οποῖες καὶ ἂν εἶναι ἐπομένως οἱ ἀντιλήψεις πού διαμορφώνονται γιὰ τὴν ἱστορία ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα

ἀκόμη καὶ ὅταν ἀποφεύγει νὰ στηριχτεῖ στὴν πληροφοροσύνη πού παρέχει ἡ βιογραφία, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγει τὴ μελέτη αὐτῆς τῆς ἐκδοχῆς τῆς ἱστορικῆς πληροφορίας ἐπειδὴ αὐτὴ ἢ ἐκδοχὴ τῆς ἱστορικῆς πληροφορίας εἶναι ἀπὸ μόνη τῆς ἱστορικῆς γεγονός.

Ο Διογένης Λαέρτιος

Ο Διογένης Λαέρτιος ανήκει στους συγγραφείς εκείνους που ενώ στο έργο τους ασχολούνται κατεξοχήν με πρόσωπα και μάλιστα πρόσωπα εξαιρετικά επώνυμα, κρύβουν πολύ καλά μέσα σε μια ιδιότυπη άνωνμια το πρόσωπο το δικό τους. Το έργο του αποτελεί έπομένως και το κυριότερο διάμεσο για να αντλήσουμε τις βιογραφικές πληροφορίες που τον άφοροῦν. Το ὄνομα Λαέρτιος παραπέμπει ἴσως στην πόλη Λαέρτη τῆς Μ. Ἀσίας (ἀπό τὴν ὁποία ἐνδεχομένως καταγόταν) ἐνῶ ἡ πλήρης μορφή του ὀνόματός του θεωρήθηκε (κάπως ἐξεζητημένα) λογοπαικτική ὑπόμνηση τῆς φράσης *διογενὴς Λαερτιάδης* που προσδιορίζει τὸν Ὀδυσσεύα στὴν Ὀδύσσεια. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ Διογένης Λαέρτιος

ἀσχολήθηκε ἀρχικὰ μὲ τὴν ποίηση καὶ ὅτι δημοσίευσε ποιήματα πὸν εἶχαν ὡς θέμα τὸ θάνατο διασήμων ἀνδρῶν καὶ ἐξερευνοῦσαν ἐπίμονα τὶς δυνατότητες τῆς μετρικῆς (εἶναι ἄλλωστε ἐνδεικτικὸ ὅτι ὁ τίτλος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου ἦταν *Πάμμετρος*). Στίχους ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἔργο παραθέτει σὲ διάφορα σημεία (π.χ. 1. 39) τοῦ ἄλλου καὶ σημαντικότερου γιὰ ἐμᾶς ἔργου του τὸ ὅποιο περιέχει, σὲ δέκα ἐκτεταμένα βιβλία, τὶς βιογραφίες καὶ τὶς θεωρίες τῶν φιλοσόφων ἀπὸ τὶς πρώτες ἀρχεὺς τῆς φιλοσοφίας μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ συγγραφέα (*Βίοι καὶ γινῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκμησάντων*). Μὲ βάση τὰ πρόσωπα πὸν μνημονεύονται στὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Διογένη Λαέρτιου (ὁ τελευταῖος φιλόσοφος πὸν ἀναφέρεται εἶναι ὁ Σατουρνίνος) καὶ ἀκόμη μὲ βάση τὰ ὀνόματα καὶ τὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα πὸν δὲν μνημονεύονται (προφανῶς ἐπειδὴ ὡς μεταγενέστερα δὲν τοῦ ἦταν γνωστά, ὅπως π.χ. ὁ νεοπλατωνισμὸς) τοποθετοῦμε τὴν ἀκμὴ του στὰ τέλη τοῦ 2ου καὶ στὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ 3ου αἰῶνα μ.Χ. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ βιογρα-

φία ιστορικών προσώπων και μάλιστα φιλοσόφων είναι ένα είδος πού, όπως αναφέρθηκε, έχει μεγάλη προίστορία. Από την άλλη πλευρά, οι διδασκαλίες των διαφόρων φιλοσοφικών δογμάτων έχουν ήδη συστηματοποιηθεί από τους αλεξανδρινούς φιλολόγους πού ακολουθούσαν στην πλειονότητά τους την παράδοση της περιπατητικής σχολής· ο ίδιος ο Θεόφραστος άλλωστε είχε δώσει ένα έργο αναφορᾶς πρὸς την κατεύθυνση αυτή (*Φυσικῶν δόξαι*). Τὸν Ιο αἰῶνα π.Χ. συστηματικῆς καταγραφῆς για φιλοσοφικά ζητήματα έχει δώσει ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Στωϊκῶν ὁ Ποσειδώνιος. Τὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου ἄλλος δοξογράφος, ὁ Ἄρειος Δίδυμος, κάνει τὸ ἴδιο ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ ἐκλεκτικισμοῦ. Στὶς ἀρχές τοῦ 2ου αἰῶνα μ.Χ. τοποθετεῖται τὸ ἔργο πού ἀποδόθηκε στὸν Πλούταρχο ἀλλὰ ὀφείλεται μάλλον στὸν Ἀέτιο καὶ τιτλοφορεῖται: *Περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις φυσικῶν δογμάτων*. Μιὰ τέτοια πλούσια παραγωγή (τῆς ὁποίας τὰ ἔργα πού ἀναφέρθηκαν ἀποτελοῦν λίγα μόνον δείγματα),

τόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς βιογραφίας ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς συστηματοποίησης τῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων, ἔθετε τὸν Διογένη Λαέρτιο ἀντιμέτωπο μὲ ἓνα ἀναρίθμητο πλήθος πηγῶν καὶ μαρτυριῶν ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἢ καθεμία κρύβει μέσα τῆς ἄλλες καὶ τὶς ὁποῖες ἔξ ἀντικειμένου δὲν μποροῦσε νὰ ἀξιοποιήσει κριτικά. Οἱ μελετητῆς τοῦ καταμαρτυροῦν συχνὰ ἀσάθμητη χρῆση τῶν πηγῶν αὐτῶν, τὸ μέγεθος ὅμως τοῦ ἐγχειρήματός του καὶ ἡ χρησιμότητα τοῦ ἔργου του δὲν ἀμφισβητήθηκαν ποτέ. Ἔτσι, ὁ ἴδιος ὁ Διογένης Λαέρτιος χρησιμοποίηθηκε κατὰ κόρον ὡς πηγὴ ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους του· τὸν ἀναφέρουν ὁ Φώτιος, ὁ Στέφανος Βυζάντιος, ἡ Σούδα, ὁ Εὐστάθιος, ὁ Τζέτζης, ὅλοι σχεδὸν οἱ μελετητῆς καὶ οἱ σχολιαστῆς τῆς ἀρχαιότητος καὶ σὲ πολλές περιπτώσεις τὸ κείμενό του, ὡς σήμερα ἀκόμη, προσφέρει ἀνεκτίμητο, πρωτογενὲς γιὰ ἡμᾶς, ὑλικό.

Μιὰ συνοπτικὴ εἰκόνα τῆς συνολικῆς δομῆς τοῦ ἔργου καθὼς καὶ τῆς σειρᾶς τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ ὁ

άντλείται από την παράδοση άλλων πηγών την όποία και εκείνος υιοθετεί. Έτσι, αν ή μεθοδολογική βάση που υιοθετεί τή δομή του έργου δέν έχει τή διαχρονικότητα που απαιτεί ή θεματολογία του έργου, αυτό δέν αποτελεί εμπόδιο για τήν πρόσληψη του· αρκεί νά γίνει σαφές ότι τó περιεχόμενο του έργου αφορά περισσότερο τήν ιστορία τής φιλοσοφίας ενώ ή μορφή του αφορά περισσότερο τήν ιστορία τής φιλολογίας. Οί άποσαφηνίσεις αυτές, απαραίτητες για τή σημερινή κριτική άνάγνωση, δέν μπορούσαν τότε νά απασχολήσουν τόν συγγραφέα· δέν αλλοιώνουν επομένως σέ τίποτε τήν ύπομονετική καταγραφή, τó βιογραφικό πλούτο, τήν εύσυνείδητη παράθεση στοιχείων που χαρακτηρίζουν και κοσμούν ένα μεγάλο έργο, άνισο ίσως, αλλά μέ άνεκτίμητες πληροφορίες, καρπό μακρόχρονης εργασίας ενός ανθρώπου που είτε τó ήξερε είτε όχι, έμελλε νά προσδιορίσει σέ αξιοπρόσεκτο βαθμό τή γνώση μας για τήν ιστορία τής ανθρώπινης σκέψης.

Τό έκτο βιβλίο του Διογένη Λαέρτιου και ή Κυνική φιλοσοφία

Τό έκτο βιβλίο του Διογένη Λαέρτιου διαβάστηκε και αξιοποιήθηκε έπιφελώς και ποιολοτρόπως από όλους όσους μελέτησαν τες θέσεις και τες έπιδράσεις τής Κυνικής φιλοσοφίας άνά τούς αιώνες. Η θεματική του ένότητα και ή διασκεδαστική του άνεκδοτολογία τó συνιστούσαν όχι μόνον ως πηγή πληροφοριών αλλά και ως εύχάριστο άνάγνωσμα. Η παρουσίαση των Κυνικών είναι γενικά μία από τες εύτυχέστερες στιγμές στο έργο του Διογένη Λαέρτιου. Αυτό όφείλεται μεταξύ άλλων στο γεγονός ότι ή ειρωνική και έλεγκτικά άρνητική στάση των Κυνικών εκφράζει συγχρόνως και τó στοχασμό τους· πρόκειται για μία κατέξοχην φιλο-

σοφία τῆς πράξης καὶ ἡ παρουσίασά της δὲν διαταράσσεται ἀλλὰ μάλλον ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν παρεμβολὴ τοῦ ἀνεκδοτολογικοῦ στοιχείου, ἀναλόσπαστου, ὅπως εἶδαμε, ὑφολογικοῦ χαρακτηριστικοῦ τῶν βιογραφικῶν ἔργων. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα πού διαμορφώνονται στὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος ἡ Κυνική φιλοσοφία προσφερόταν λιγότερο στὴ θεωρητικὴ δογματικὴ ἀποκρουστικότητα καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τυποποιήθηκε περισσότερο ὡς πρὸς τὴν ἐμβληματικὴ χρῆση τῆς σκευῆς τῶν ἐκπροσώπων της (βλ. καὶ σημ. 9). Δὲν ἔλλειψε φυσικὰ ἡ θεωρητικὴ καταγραφή τῶν ἀπόψεων της· εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τοὺς Κυνικοὺς ξεκίνησε ὁ ἰδιαίτερος τύπος ἔκφρασης φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ πού χαρακτηριστικῶς *διατριβή*, υἱοθετήθηκε ἀπὸ τὰ περισσότερα φιλοσοφικὰ ρεύματα καὶ εἶχε ὡς ἀντικείμενο συγκεκριμένα θέματα πρακτικῆς ἠθικῆς, κριτικῆς λανθασμένων κοινωνικῶν ἀντιλήψεων, στυλίτευσης ἐλαττωμάτων μὲ λόγο ἄμεσο καὶ φρασεολογία ζωηρὴ καὶ συχνὰ σαρκαστι-

κή. Οἱ ἐπιλογές τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας ὀδηγοῦσαν σὲ ἕναν φυσικὸ τρόπο ζωῆς, σὲ λιτὴ διαβίωση, σὲ ἄρνηση τῆς κοινωνικῶς ἐπιβεβλημένης ἐπιτήδευσης, στὴν ἀπόκτηση τῆς ἀρετῆς μὲ βάση τὴν ἠθικὴ ἀπελευθέρωση ἀπὸ ὀτιδήποτε περιττὸ καὶ ἢ ἐπιδιώξι αὐτῶν τῶν ἐπιλογῶν μεταφραζόταν πολλές φορές σὲ μιὰ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ προκλητικοῦ ἀναχωρητισμοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ θεωρητικὲς ἀπόψεις τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας ἐκφραζόνταν μὲ τὴν ἔμπροσθη υιοθέτηση ἑνὸς τρόπου ζωῆς, οἱ ἐπιδράσεις της ἀσκήθηκαν εὐκολότερα σὲ χώρους πού διακίηρυνταν μὰ ἀνεπιτήδευτη διαβίωση· τέτοιες ἐπιδράσεις διαφάνηκαν π.χ. σὲ ὀρισμένες πλευρές τοῦ στωικοῦ τρόπου ζωῆς (ἄλλωστε ἡ γενικότερη ἐπίδραση τῶν Κυνικῶν στὴ Στωικὴ φιλοσοφία ἔχει τεκμηριωμένα μελετηθεῖ) καὶ, ἀργότερα, τοῦ χριστιανικοῦ ἀσκητισμοῦ. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. μέχρι τὶς ἀρχές τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. πολλὰ ὀνόματα συνδέθηκαν μὲ τὴν Κυνικὴ φιλοσοφία εἴτε ὡς ὀνόματα στοχαστῶν πού τὴν προήγαγαν, εἴτε ὡς ὀνόματα ὀπαδῶν της, ἄμεσα

ἢ ἔμμεσα ἐπηρεασμένων. Ἀναφέρονται τὰ κυριότερα ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτά:

Ὁ Ἀντισθένης (περ. 445-336 π.Χ.), ὁ πολυγραφώτατος μαθητῆς τοῦ Σωκράτη ἀπὸ τὸν ὅποιον συγκράτησε τὴ βασικὴν ἰδέα ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὴ ἢ φυσικὴ καὶ ἠθικὴ αὐστηρότητα στὴν ἔμπρακτὴ ἀναζήτηση τῆς ἀρετῆς πὺ ὁδηγεῖ, κατὰ τὴ γνώμη του, στὴν αὐτάρκεια καὶ ἀκόμη ἢ διδασκαλία του στοῦ γυμνάσιου τοῦ Κυνοσάργου καθὼς καὶ τὸ ἐπίθετο *ἀπλοκύων* πὺ τὸν χαρακτηρίζε (μὲ δική του ἐπιλογή κατὰ τὸν Διογένη Λαέρτιο, 6. 13) συνέβαλαν ὥστε ἀργότερα νὰ θεωρηθεῖ, πνευματικὰ ἀλλὰ καὶ παρετυμολογικὰ, ὁ θεμελιωτῆς τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας.

Ὁ Διογένης ἀπὸ τὴ Σινώπη (περ. 412 ἢ 403-324 ἢ 321 π.Χ.), τὸ πιὸ γνωστὸ πρόσωπο τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας (ὁ κατ' οὐσίαν ἰδρυτῆς καὶ ἐκφραστῆς τῆς) καὶ ἀπὸ τὰ πιὸ διάσημα πρόσωπα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου· διωγμένος ἀπὸ τὴ Σινώπη ὅπου ὁ τραπέζιτης πατέρας του (ὅπως ἴσως καὶ ὁ ἴδιος) εἶχε

κατηγορηθεῖ γιὰ παραχάραξη τοῦ νομίσματος (ἔννοια πὺ ἀργότερα πῆρε μεταφορικὴ χροιά), γνώρισε κατὰ τὴν παράδοση γιὰ ἓνα διάστημα τὴ δουλεία καὶ ἔζησε ἔπειτα στὴν Κόρινθο καὶ στὴν Ἀθήνα μιά ζωὴ ἐκτὸς κοινωνικῆς “νόρμας”, βασισμένη στὴν ἀπόλυτη δυνατὴ φυσικὴ ζωὴ, τὴν ἠθελημένη ἀνέχεια, τὴν περιπλάνηση, τὴν περιστασιακὴ διαμονὴ σὲ ἓνα πιθάρι, τὴν εἰρωνικὴ κριτικὴ τῶν θεσμῶν καὶ τῶν παρανομιῶν, τὴν ἐπαιτεία, τὴν ἰδιότυπη φιλοσοφικὴ διδασκαλία καὶ, πιθανόν, τὴ συγγραφή.

Ὁ Μόνιμος ἀπὸ τῆς Συρακοῦσες (4ος αἰώνας π.Χ.) ἦταν κατὰ τὴν παράδοση δούλος Κορίνθιου τραπέζιτη καὶ κατόρθωσε νὰ ἐλευθερωθεῖ γιὰ νὰ γίνεῖ μαθητῆς τοῦ Διογένη καὶ ἔνθερμος ὁπαδὸς τῆς κοσμοθεωρίας του· τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα πὺ τὸν ἀφοροῦν ἐπικαλύπτονται ἀπὸ τοῦ Διογένη ἀλλὰ ἢ πιὸ ἐνδιαφέρουσα πληροφορία ὡς πρὸς τὴν ἱστορία τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας εἶναι ὅτι μὲ βάση τὰ ἔργα τῶν ὁποίων φέρεται ὡς συγγραφέας (*Παίγνια σπουδῆ λεληθυία μεμιγμένα*) ἀποδόθηκε στὸν

Μόνιμο ή δημιουργία του *σπουδαιογελίου* (λογοτεχνικού είδους όπου το σοβαρό, το σοβαροφανές και το κωμικό συγκροτούν έναν ιδιότυπο λόγο που μεταδίδει μια φιλοσοφική ιδέα ή μια στάση ζωής). Ο Όνιρικριτος από την Αστυάλαια (4ος αιώνας π.Χ.) ταυτίζεται μερικές φορές με Αίγινητη όμώνυμό του· ως μαθητής του Διογένη έγγραφεται και αυτός στην παράδοση της Κυνικής φιλοσοφίας, γνωστός κυρίως από τη συμμετοχή του στην έκστρατεία του Ἀλεξάνδρου στην Ἰνδία και από το έργο του *Πῶς Ἀλεξάνδρος ἤχθη*.

Ο Κράτης από τη Θήβα (περ. 360-280 π.Χ.) θεωρήθηκε ο βασικότερος μαθητής και συνεχιστής του Διογένη και της Κυνικής φιλοσοφίας στην όποίαν, κατά την παράδοση, προσχώρησε μετά από μια παράσταση τραγωδίας όπου τον ενέπνευσε ή εικόνα της ανέχειας στην εμφάνιση του Τήλεφου· από εύκαταστατη οίκογένεια, μοίρασε, όπως λέγεται, τὰ περισσότερα υπάρχοντά του στους άπορους ή, κατ' άλλους, τὰ πέταξε στη θάλασσα (άφου κράτησε ένα μέρος προ-

ορισμένο να μεταβιβαστεί στα παιδιά του σε περίπτωση που, όταν ενηλικιώνονταν, δεν υίοθετούσαν τον τρόπο ζωής των γονέων τους) και έζησε μαζί με την Ἰπταρχία μιά πολυλίτη ζωή, φωτισμένη από το παράδειγμα του Διογένη αλλά με μεγαλύτερη κοινωνική διαλλακτικότητα και από συγγραφική άποψη άποδεδειγμένα παραγωγική (ως προς το ποιητικό του έργο οί στίχοι που διασώζονται π.χ. από το ποίημα *Πήρα αφήνουν να διαφανεί το στοιχείο της παρωδίας και της φιλοσοφικής “στράτευσης” που πρέπει να χαρακτηρίζει γενικότερα την ποίησή του*). Ο Μητροκλής (τέλη του 4ου με αρχές του 3ου αιώνα π.Χ.), ο αδελφός της Ἰπταρχίας, είχε αρχικά μαθητεύσει στον Θεόφραστο και στον Ξενοκράτη· από την αυτοκαταστροφική άπογοήτευση στην όποία τον όδηγησε ή πρώτη μαθητεία τον συνέφεραν οί παραινέσεις του Κράτη (που φαίνεται γενικότερα να θεράπευσε με το δικό του τρόπο τὰ προβλήματα μελαγχολίας αυτής της οικογένειας, βλ. και σημ. 6) ενώ ή μετέπειτα μαθητεία κοντά στον Κράτη άνέδειξε και

τόν Μητροκλή σέ σημαντικό εκπρόσωπο τῆς Κυνική φιλοσοφίας (θεωρήθηκε δημιουργός τῆς *Χρείας*, σύντομης καί εύκολομνημόνευτης ἀνεκδοτολογικῆς ἢ ἀποφθεγματικῆς ρήσεως).

Ἡ Ἰπταρχία (τέλη τοῦ 4ου μέ ἀρχῆς τοῦ 3ου αἰώνα π.Χ.) πού ἀποτελεῖ καί τὸ ἀντικείμενο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ἡ μόνη γυναίκα στήν ὁποίαν σταματᾷ ὁ Διογένης Λαέρτιος στήν περιήγησή τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐννέα αἰώνων, ἐκτός ἀπὸ τὴν τόλμη καί τὴν ἀποφασιστικὴ προσχώρησή στή γνώση καί στὸν τρόπο ζωῆς πού οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ δὲν προέβλεπαν γιὰ αὐτήν, ἐνσαρκώνει ἐπίσης καί μιὰ οὐσιαστικὴ συνιστώσα τῆς Κυνικῆς κοσμοθεωρίας, τὴν πεποίθησή ὅτι ἴδια εἶναι ἡ ἀρετὴ πού χαρακτηρίζει τοὺς ἄνδρες καί τὶς γυναῖκες (*ἀνδρὸς καί γυναικὸς ἡ αὐτὴ ἀρετὴ* εἶναι ἡ διατύπωση τοῦ Ἀντισθένη ὅπως καταγράφεται ἀπὸ τὸν Διογένη Λαέρτιο, β. 12). εἰδικότερα σημεία πού σχετίζονται μέ τὴ βιογραφία τῆς σχολιάζονται στίς σημειώσεις.

Ὁ Μένιππος ἀπὸ τὰ Γάδαρα (1ο ἡμισυ τοῦ 3ου

αἰώνα π.Χ.) μᾶς εἶναι γνωστός λιγότερο ἀπὸ βεβαιωμένα βιογραφικὰ στοιχεῖα καί περισσότερο ἀπὸ τὴ σύνδεση τοῦ ὀνόματός του μέ τὴ σάτιρα ("μενίππειες" σάτιρες ὀνομάστηκαν κείμενα ὅπου ἀναμειγνύονται πεζὸς καί ἔμμετρος λόγος μέ σκωπτικὸ περιεχόμενο καί ὕφος, δείγματα τῶν ὁποίων σώζονται στὴ λατινικὴ γραμματεία) καί τὸ σπουδαιόγελοιο· ὁ Λουκιανὸς τὸν χρησιμοποιεῖ ὡς πρόσωπο στὸ ἔργο του (*Νεκυιομαντεία*, *Ἰκαρομένιππος*, *Νεκρικοὶ Διάλογοι*) ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἴδιου τοῦ Μένιππου σώζονται κυρίως οἱ τίτλοι.

Ὁ Μενέδημος ἀπὸ τὴ Λάμψακο (3ος αἰώνας π.Χ.), ἀρχικὰ μαθητῆς τοῦ σημαντικοῦ ἐπικούρειου φιλόσοφου Κωλώτη, ἐνστερνίστηκε ἔπειτα τὴν Κυνικὴ φιλοσοφία· ἔργα του δὲν σώζονται καί οἱ γνώσεις μας γιὰ αὐτὸν πηγάζουν ἀπὸ τὶς μαρτυρίες πού ἀφοροῦν τὴν κριτικὴ πού τοῦ ἄσκησε ὁ παλιὸς του δάσκαλος, ὁ Κωλώτης.

Τὰ ὀνόματα τῶν Κυνικῶν πού ἀναφέρθηκαν (καθὼς καί ὀρισμένα ὀνόματα μαθητῶν τους) εἶναι ὅσα

περιλαμβάνονται στο 6ο βιβλίο του Διογένη Λαέρτιου που πραγματεύεται τὰ τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας. Στὰ ὄνόματα αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν ἴσως καὶ μερικὰ ἀκόμη πού συμπληρώνουν τὸ (ἀσφαλῶς ὄχι ἀναλυτικό) διάγραμμα τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας πού παρατίθεται: ὁ Βίων ὁ Βορυσθενίτης (περ. 335-245 π.Χ.) τοῦ ὁποίου ἡ συγγραφικὴ δραστηριότητα συνδέθηκε μὲ τὴ δημιουργία τῆς *διατριβῆς* ὡς λογοτεχνικοῦ εἴδους· ὁ Τέλης (2ο ἡμισυ τοῦ 3ου αἰῶνα π.Χ.) τοῦ ὁποίου σώζονται (ἀπὸ τὸν Στοβαῖο) ἀντιπροσωπευτικὰ τμήματα τῶν *διατριβῶν* ὁ Κερκίδας ἀπὸ τὴ Μεγαλόπολη (3ος αἰῶνας π.Χ.) πού συνδύασε τὴ σταδιοδρομία τοῦ πολιτικοῦ μὲ μιὰ ποιητικὴ δημιουργία ὅπου ἐκφράζονται ἠθικὲς ἀπόψεις τῆς Κυνικῆς φιλοσοφίας σὲ μιὰ εὐρύτερη θεώρησή της· ὁ Δίων Χρυσόστομος (1ος αἰ. μ.Χ.), ὁ σημαντικὸς ρήτορας πού, ὅπως καὶ τὸ σωζόμενο ἔργο του δηλώνει, ἀκροβατοῦσε μεταξὺ *Στωικῆς* καὶ Κυνικῆς φιλοσοφίας κλίνοντας περισσότερο πρὸς τὴ δεύτερη στίς περιόδους τῆς ἐξορίας του ἀπὸ τὴ Ρώμη, πιὸ πρό-

σφορὲς γιὰ Κυνικὴ περιπλάνηση· ὁ Δημόναξ ἀπὸ τὴν Κύπρο (περ. 70-170 μ.Χ.), ἐκφραστὴς ἐνὸς ἠπιότερου πνεύματος Κυνικῆς κοσμοθεωρίας (τοῦ ὁποίου δὲν σώζεται καμμιά γραπτὴ μαρτυρία) καὶ στοχαστικὸς διευθετητῆς τῆς ζωῆς του τὴν ὁποία μόνος του τερμάτισε στὰ ἑκατὸ του χρόνια ἀρνούμενος τὴν τροφή· ὁ Οἰνόμαος ἀπὸ τὰ Γάδαρα (2ος αἰ. μ.Χ.) τοῦ ὁποίου τὸ λεξικὸ τῆς Σούδας σώζει ἓνα μακρὸν κατάλογο ἔργων (ἀνάμεσά τους καὶ ὁ ἐντυπωσιακὸς τίτλος *Ἡ τοῦ Κυνός Αὐτοφωνία*)· ὁ Περεργρίνος ἀπὸ τὴ Μυσία (περ. 100-165 μ.Χ.), γνωστὸς κυρίως ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Λουκιανοῦ (*Περὶ τῆς Περεργρίνου τελευτῆς*), πρόσωπο μὲ ποικίλες μεταστροφές καὶ ἀναζητήσεις πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ Κυνισμοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος αὐτοτυπολήθηκε στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες τοῦ 165 προσπαθώντας μὲ τὴν πράξη αὐτὴ νὰ μεταδώσει ἓνα μήνυμα πού ἡ ἀνελέγητη σάτιρα τοῦ Λουκιανοῦ, εὔστοχη ὡς πρὸς τὴ γενικότερα ἀνερμάτιστη ἠθικοπνευματικὴ στάση τοῦ Περεργρίνου, τὸ θεώρησε, ἴσο-

πεδωτικά κάπως, ύποκριτικό.

Αυτός περίπου είναι ο φιλοσοφικός όριζοντας στον όποϊον έγγράφεται στα τέλη του 4ου και στις αρχές του 3ου αιώνα π.Χ. και ή τροχιά της Ίπταρχίας. Η Κυνική φιλοσοφία από τή φύση της δέν μποροῦσε εύκολα νά αποτελέσει σχολή με άπαρέγκλιτο δόγμα και καθορισμένες αρχές ούτε νά ταυτιστεί με κάποια πολιτική έξουσία παρόλο που άρχητοι άνδρες με πολιτική ισχύ διασταύρωσαν τή σκέψη τους με όρισμένες απόψεις της. Κατόρθωσε όμως νά εκφράσει στην ιστορία της φιλοσοφικής σκέψης τήν έννοια μιās άμφισβήτησης που λειτουργησε κατά κανόνα άπελευθερωτικά τόσο κατά τόν 4ο και 3ο αιώνα π.Χ. όποτε ή Κυνική φιλοσοφία παρουσιάζεται με ρηϊκί-κέλευθο, παρα-κοινωνικό δυναμισμό, όσο και κατά τους άυτοκρατορικούς χρόνους, στη νέα άνθησή της, έστω και άν τότε ό δυναμισμός της, πιο έδραιωμένος και ίσως πιο μουσειακός, ύπηρετεί περισσότερο άνάγκες εκπαιδευτικής πραγμάτευσης και ταξινο-μικής καταγραφής.